

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Шопіна М. О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ. Основну увагу в статті зосереджено на понятті розвитку творчого потенціалу вихователів дошкільних закладів, що розглядається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога дошкільної освіти, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність. Аналізуються підходи до специфіки прояву психологічних властивостей та можливостей реалізації творчого потенціалу. Розглянуто особливості розвитку та реалізації творчого потенціалу вихователів ДНЗ на курсах післядипломної педагогічної освіти. Простежено різноманітні прояви творчого потенціалу особистості вихователя, визначено методи підвищення творчого потенціалу педагога дошкільної освіти. У статті розглядаються чинники, що сприяють розвитку творчого потенціалу вихователя, висвітлено творчий потенціал педагога дошкільної освіти, як динамічну особистісну структуру, що виражається інтеграцією ціннісного, когнітивного та діяльнісного компонентів.

Ключові слова: вихователь, творчий потенціал, професійний потенціал, творчі завдання, підвищення кваліфікації.

Шопина М. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОУ В УСЛОВИЯХ ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ. Основное внимание в статье сосредоточено на понятии развития творческого потенциала воспитателей дошкольных учреждений, который рассматривается как совокупность социокультурных и творческих характеристик личности педагога дошкольного образования, выражающие готовность совершенствовать педагогическую деятельность. Анализируются подходы к специфике проявления психологических свойств и возможностей реализации творческого потенциала. Рассмотрены особенности развития и реализации творческого потенциала воспитателей ДОУ на курсах последиplomного педагогического образования. Прослежены разнообразные проявления творческого потенциала личности воспитателя, определены методы повышения творческого потенциала педагога дошкольного образования. В статье рассматриваются факторы, способствующие развитию творческого потенциала воспитателя, отражен творческий потенциал педагога дошкольного образования как динамическую личностную структуру, которая выражается интеграцией ценностного, когнитивного и деятельностного компонентов.

Ключевые слова: воспитатель, творческий потенциал, профессиональный потенциал, творческие задания, повышение квалификации.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямків реформування вищої професійної освіти, визначеної в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, поставлено завдання підготовки фахівців, здатних до творчої професійної діяльності. Таким чином виникає необхідність на курсах підвищення професійної педагогічної кваліфікації підготовки вихователів ДНЗ до реалізації творчого потенціалу, як найважливішого складника кваліфікаційної характеристики фахівця дошкільної освіти.

Творчий потенціал вихователя ДНЗ – це сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога дошкільної освіти, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність. Особливістю реалізації індивідуального професійного потенціалу є те, що педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розвитку інтелектуально-творчого потенціалу є об'єктом досліджень таких науковців як П. Торренс, Г. Айзенк, С. Рубінштейн, В. Дружинін, В. Моляко, Я. Понамарьов, В. Овчинніков, В. Романець та інші. Але проблематика формування творчого потенціалу педагога дошкільної освіти залишається недостатньо дослідженою, але набуває все більшої актуальності.

Метою статті є розглянути особливості розвитку та реалізації творчого потенціалу вихователів ДНЗ на курсах післядипломної педагогічної освіти.

Завдання статті:

1. Розглянути різноманітні прояви творчого потенціалу особистості;
2. Визначити методи підвищення творчого потенціалу вихователів ДНЗ.

Дослідження різноманітних проявів творчого потенціалу особи набуває актуальності у сучасних умовах, але ця проблема не достатньо фундамента-

льно вивчена з точки зору психологічного аналізу сутності розвитку творчого потенціалу у вихователів дошкільних навчальних закладів. Разом з цим дослідженням психічного розвитку, структурою особистості пов'язаною з процесом її становлення займалися С.Д. Максименко, В.М. Дружинін, В.С. Юркевич, будовою механізму творчої діяльності займалися В.В. Клименко, М.М. Ніколаєнко, В.Д. Шадрикова, К.В. Сельченко, Д.Б. Богоявленська, які одержали нові результати в області психології розвитку, здатностей, креативності, розвитку інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок між особою і творчістю визначається терміном «потенціал». Його, в основному, пов'язують з усвідомленням діяльнішого начала буття індивіда, під яким розуміється сила, здібність, потенціальні можливості, душевна енергія. Реальність, яка відображається у терміні «потенціал», перебуває на стику природного (об'єктивного) і соціального (суб'єктивного), внутрішнього і зовнішнього, статичного і динамічного. Потенціал фіксує суперечність, джерело саморозвитку певного явища, що реалізує себе зовні, тобто актуалізуєчись [6].

Отже, потенціал – це властивість будь-якого організму, до того ж не тільки живого. Йдеться про виробничий, економічний, науково-технічний потенціал, про потенційні можливості окремої особи, суспільства, держави у певній сфері їхньої життєдіяльності. А от творчий потенціал – це величина, що характеризує потенційну енергію суб'єкта творчості, його силу, міць. Таким суб'єктом творчості виступає людина, колектив, народ, суспільство тощо.

Реалізація творчого потенціалу особи можлива лише в конкретних видах діяльності, що спирається на певну сукупність суб'єктивних образів об'єктивного світу. Творчий потенціал особи перебуває під активним впливом свідомих спонукань, духовно-моральних чинників, ціннісно-смыслових орієнтацій. Такі форми психічного відображення, як відчуття, сприймання, уява, є найпростішими видами діяльності, які контролюються свідомістю людини. Вони є також формами вияву творчого потенціалу окремої особи.

Творча активність особи, її формування та ще більшою мірою реалізація залежать від розвиненості мотиваційної структури. Такі соціальні явища, як, з одного боку, знання, навички, вміння, звички, з іншого – ідеали, інтереси, установки, цінності, переконання, є найгрунтовнішою основою творчої активності особи. Сила творчого потенціалу зумовлена не стільки наявністю у людини творчих здібностей, скільки мотиваціями потреби у творчості. Людина може досягти значних результатів не завдяки своїм обдаруванням, а внаслідок постійної наполегливої боротьби з наявними на її шляху труднощами. Історія знає багатьох музикантів з поганим слухом, художників і поетів з посереднім зором [9].

Творчий потенціал особи як відносно стійка система завжди багатший, ніж вимоги конкретної діяльності. Крім того, людині властиве прагнення до безперервного розвитку своїх потенцій. Цілісність особи, писав відомий німецький психолог і філософ В. Штерн, ніколи не є завершеною і визначеною раз і назавжди конструкцією, вона неоднозначна, існує водночас реально і потенційно [6].

Справжнє буття людини як особистості – це сфера її виходу за межі самої себе. Особа постійно екстраполює себе у майбутнє, а своє ідеальне уявлення про нього – у сьогоднішній день. Тому творчий потенціал особи завжди більший за той, що можна зафіксувати, а сама вона багатша змістом за все те, що бачимо в актах її конкретної діяльності. Багатство можливостей особи, практична невичерпність її творчого потенціалу і становлять ту основу, яка забезпечує втілення в життя вищих ідеалів людства.

Т.М.Третяк вважає, що основою творчого потенціалу людини є такі чинники:

- інформація, обізнаність людини щодо розв'язання актуальної проблеми;

- прийоми, методи, способи, стратегії, необхідні для розв'язання проблеми;

- мотивація, воля, впевненість людини в собі [11].

Специфіка полягає в тому, що об'єктом педагогічної творчості є особистість дитини, а результатом – формування цієї особистості. На педагогічну творчість впливають фактори, які важко прогнозувати. Можна виділити основні рівні професійної діяльності педагога у його спробі досягти високого творчого результату:

- рівень самосвідомості. Він включає оцінку власних можливостей, яка може виражатись в усвідомленні свого покликання у житті. Це передбачає володіння такими якостями: впевненість у власних силах, готовність до ризику, відсутність побоювання розкрити власні ідеї суспільству, контролювання емоцій, здатність до фантазії і відхилення від стереотипів;

- рівень професіоналізму, що ґрунтується на оптимальних знаннях і вміннях, які є обов'язковими в педагогічній діяльності, і залежить від здібностей та теоретичної підготовки вихователя. В.О.Сухомлинський зазначав, що далеко не кожний стане вченим, письменником, артистом, далеко не кожному призначено винайти порох, але майстром у своїй справі повинен стати кожний;

- рівень самореалізації. Творчу індивідуальність педагога характеризує передусім потреба в самореалізації. Самореалізація – це ставлення людини до себе як до діяча і її прагнення та здатність до зміни себе, людей, світу. Сучасному педагогу варто усвідомити рівень професійних вимог, аби спрямувати свою діяльність на творчу самореалізацію. Вагомими чинниками, які спонукають педагога до самореалізації, є аналіз власної професійної діяльності порівняно з передовим педагогічним досвідом, участь у різноманітних конкурсах і програмах, що сприяє творчій активності педагога;

- рівень самоосвіти. Самоосвіта життєво необхідна кожній сучасній людині для її самореалізації. Сьогодні вихователь має розуміти: бути професіоналом – означає перебувати в постійному творчому пошуку, розвитку, самовдосконаленні. Сучасний освітянський простір створює всі умови для підготовки вихователя: забезпечення підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки (магістратура, аспірантура), участь у різноманітних конкурсах, конференціях («Вихователь року», майстер-класи, виступи на семінарах,

обмін досвідом, можливість опублікувати власні розробки); використання інноваційних технологій. Результатом самоосвіти має стати підвищення якості навчально-виховного процесу;

- рівень мовознавчий. «Заговори, щоб я тебе побачив». Антична мудрість Сократа є актуальною і сьогодні, бо і в сучасності наявна потреба в людях, які вміють самостійно мислити, переконувати живим словом, нести істину, добро і красу за допомогою якісного мовлення. Мовний бар'єр – одна з вагомих перешкод у творчому становленні особистості.

Кожен педагог – індивідуальність, тому і його творча майстерність має особливості і певною мірою індивідуалізована. Він може самостійно обирати спосіб удосконалення. Проте ні в якому разі не варто забувати, що творчістю є «діяльність, в яку людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа» [11].

Н.В. Мартишина вважає, що творчий потенціал педагога є динамічною особистісною структурою, вираженою інтеграцією трьох компонентів [3]:

- ціннісного компонента, що відображає притаманні педагогу ціннісно-творчі уявлення та пріоритети;

- когнітивного компонента, представленого сукупністю знань, що сприяють розумінню педагогом творчого характеру його праці і впливають на творчу організацію ним професійної діяльності;

- діяльнісного компонента, що об'єднав елементи, що сприяють переведенню творчого потенціалу в стан актуалізації (професійно-особистісна реалізація педагога), в якому приховані можливості для його подальшого розвитку [3].

З метою підвищення творчого потенціалу вихователів ДНЗ у навчальний модуль з розвитку професійної компетентності «Психолого-фасилітативна компетентність педагога: сутність, структура, шляхи розвитку» на курсах післядипломної педагогічної освіти було включено наступні методи роботи із слухачами: розв'язання творчих задач; методи психологічної активізації творчості; метод «мозкового штурму».

Відомо, що важливим засобом формування інтелектуально розвиненої творчої особистості є творчі задачі. Це неординарні задачі, в яких сформульовано певну вимогу, що виконується на основі знання законів, але відсутні прямі чи непрямі вказівки на ті явища, закономірностями яких слід скористатися для розв'язування цих задач.

О. Я. Понамарьов пропонує в розв'язанні творчої задачі виділяти дві основні фази:

1) фазу інтуїтивного пошуку та отримання інтуїтивного ефекту, інтуїтивного розв'язання (тобто фазу, яку в минулому іноді називали "психологічним" розв'язанням);

2) фазу його вербалізації, формалізації (тобто ту, яку відповідно зв'язували з «логічним» розв'язанням) [7].

Результати будь-якої діяльності, в тому числі і діяльності, підпорядкованій розв'язуванню творчої задачі, не завжди співпадають із поставленими цілями. З одного боку, якась ціль може бути не досягнута або досягнута час-

тково. З іншого боку, в ході діяльності можуть бути отримані непередбачувані, додаткові її результати. Причому ці додаткові результати діяльності можуть бути як бажаними так і ні. У зв'язку з цим, під час аналізу діяльності необхідно одночасно враховувати прямий її продукт і побічний.

Під прямим продуктом діяльності слід розуміти такий результат діяльності, який відповідає усвідомлюваній цілі суб'єкта, що розв'язує задачу. «Прямий продукт дії, – пише О. Я. Понамарьов, – відповідає свідомо поставленій цілі і може бути безпосередньо використаний у свідомій організації наступних дій (усвідомлюваний досвід)» [7].

Побічний продукт виникає не внаслідок тих дій суб'єкта, які прямо відповідають поставленим цілям, а, немов би поза ними. Цілком закономірно, що суб'єкт під час розв'язання творчої задачі спочатку використовує свідомо організований досвід. Як правило, цього досвіду для розв'язання творчої задачі не достатньо (якби це було не так, то ця задача для даного суб'єкта вже не була б творчою). Це приводить до необхідності отримання нових знань. В ході конкретної діяльності виникає інший досвід - неусвідомлюваний. Іноді він і містить у собі ключ до розв'язання творчої задачі. "Неусвідомлюваний досвід, як пише О. Я. Понамарьов, – і проявляється в зручний момент у вигляді неочікуваної «підказки», яка приводить до інтуїтивного розв'язання" [7]. Використання побічного продукту дозволяє суб'єкту розв'язання творчої задачі підніматись по сходинках структурних рівнів психологічного механізму творчості.

Методи психологічної активізації творчості дозволяють уникнути інерційності методу проб і помилок. Інерція мислення - серйозний бар'єр у пошуку нового, обмежує сферу пошуку розв'язання, асоціативні здібності, творчі можливості. Розглянемо деякі методи з цієї групи.

Метод „мозкового штурму" ґрунтується на принципі відділити процеси генерування та оцінки ідей. Такий прийом, як "мозковий штурм" повинен

- активізувати мислення слухачів курсів;
- привернути увагу всіх слухачів курсів до проблеми, поставленої педагогом;
- створити на занятті атмосферу психологічного комфорту, коли легко думається ;
- указати один з шляхів до винахідництва, до застосування на практиці отриманих знань;
- показати необхідність знань отриманих на курсах підвищення кваліфікації, їх широту, глибину;
- сформувати інтерес до набутих знань та вмінь, який потім може стати стійким.

Суть прийому полягає в наступному. Слухачам курсів підвищення кваліфікації пропонується конкретна задача або ж завдання. Як правило, задачу можна розв'язати кількома різними способами, завдання може бути виконано кількома прийомами. Вихователів знайомлять з методом виконання завдання «мозковим штурмом».

Алгоритм розв'язання творчих задач являє собою комплексну програму алгоритмічного типу, яка ґрунтується на законах розвитку систем і призначе-

на для аналізу й розв'язання творчих завдань. Основою алгоритму є програма послідовних операцій щодо аналізу поставленого завдання й перетворення його в чітку схему. Аналіз схеми призводить до виявлення суперечності, а її усунення дає розв'язання поставленого завдання.

Для розвитку творчого потенціалу вихователів ДНЗ, творчого мислення, самостійності, ініціативи, кмітливості доцільно використовувати не лише задачі, запропоновані навчально-методичною літературою, а й складені слухачами самостійно.

Висновки. Розвиток творчого потенціалу вихователів ДНЗ здійснюється в процесі їх цілеспрямованої діяльності. Без цього неможливе ні глибоке засвоєння наукових знань, ні вироблення умінь самостійно використовувати їх на практиці. На курсах підвищення кваліфікації, розробляючи проблеми організації навчання творчості і вирішенню творчих завдань, необхідно формувати в слухачів курсів знання особливостей творчої особи. Лише сукупність внутрішніх зв'язків і зовнішніх умов формує сповна певні властивості психіки. Таким чином для підвищення креативності вихователів ДНЗ необхідно забезпечити необхідні умови для розвитку творчого потенціалу (свободу творчості, творче спілкування, творчу обстановку на курсах підвищення кваліфікації). Високу ефективність з розвитку творчого потенціалу показали такі методи роботи із слухачами як розв'язання творчих задач, методи психологічної активізації творчості, метод «мозкового штурму».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. 3-е изд. / В.Н. Дружинин – СПб.: Питер, 2007. – 368 с.
2. Клименко В.В. Психология творчості. Навчальний посібник. / В.В. Клименко – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 480 с.
3. Мартишина Н.В. Становление творческого потенциала личности педагога, моногр. / Н.В. Мартишина – М.: Изд. Дом Рос. Акад. образования, Моск. Психол. Соц. институт, 2006. – 264 с.
5. Николаенко Н.Н. Психология творчества : учебное пособие / Н. Н. Николаенко . – Санкт-Петербург : Речь, 2005 . – 276 с.
6. Овчинникова Т. Н. Личность и мышление ребенка : диагностика и коррекция / Т. Н. Овчинникова. – М. : Академический Проект, 2004. – 192 с.
7. Олах А. Творческий потенциал и личностные перемены // Общественные науки за рубежом. Сер. Науковедение. – 1968. – № 4. – С. 69–73.
8. Пономарев Я. А. Психология творчества // Тенденции развития психологической науки. – М. : Наука, 1988. – С. 21–25.
9. Ратанова Т.А. Психодиагностические методы изучения личности: Учебное пособие. / Ред. и сост.: Т.А.Ратанова, Н.Ф.Шляхта – М., Флинта, 2000. – 264 с.
10. Романець В. А. Психология творчості : Навч. Посібник – 2-ге видання, доп. – К. : Либідь 2001. – 288 с.
11. Сельченко К.В. Конструктор творческой свободы. / К.В. Сельченко – Минск, Харвест, 2006. – 608 с.
12. Третяк Т.М. Вплив негативних чинників на реалізацію і розвиток творчого потенціалу особистості. / Т.М. Третяк // Практична психологія та соціальна робота. 2005 – № 10. С. 69-72.
13. Туник Е.Е. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. – СПб. : 1997. – 35 с.

REFERENCES transliterated

1. *Druzhinin V.N.* Psihologija obshhix sposobnostej. 3-e izd. / V.N. Druzhinin – SPb.: Piter, 2007. – 368 s.
2. *Klimenko V.V.* Psihologija tvorčnosti. Navchal'nij posibnik. / V.V. Klimenko – K.: Centr navchal'noi literaturi, 2006. – 480 s.
3. *Martishina N.V.* Stanovlenie tvorcheskogo potentsiala lichnosti pedagoga, monogr. / N.V. Martishina – M.: Izd. Dom Ros. Akad.. obrazovanija, Mosk. Psihol. Soc. institut, 2006. – 264 s.
4. *Nikolaenko N.N.* Psihologija tvorčestva : uchebnoe posobie / N. N. Nikolaenko . – Sankt-Peterburg : Rech', 2005 . – 276 s.
5. *Ovchinnikova T. N.* Lichnost' i myshlenie rebenka : diagnostika i korekcija / T. N. Ovchinnikova. – M. : Akademicheskij Proekt, 2004. – 192 s.
6. *Olah A.* Tvorcheskij potentsial i lichnostnye peremeny // Obshestvennye nauki za rubezhom. Ser. Naukovedenie. – 1968. – № 4. – S. 69–73.
7. *Ponomarev Ja. A.* Psihologija tvorčestva // Tendencii razvitiija psihologicheskoi nauki. – M. : Nauka, 1988. – S. 21–25.
8. *Ratanova T.A.* Psihodiagnosticheskie metody izuchenija lichnosti: Uchebnoe posobie. / Red. i sost.: T.A.Ratanova, N.F.Shljahta – M., Flinta, 2000. – 264 s.
9. *Romanec' V. A.* Psihologija tvorčnosti : Navch. Posibnik – 2-ge vidannja, dop. – K. : Libid' 2001. – 288 s.
10. *Sel'chenok K.V.* Konstruktor tvorcheskoj svobody. / K.V. Sel'chenok – Minsk, Harvest, 2006. – 608 s.
11. *Tretjak T.M.* Vpliv negativnih chinnikov na realizaciju i rozvitok tvorčogo potentsialu osobitosti. / T.M. Tretjak // Praktichna psihologija ta social'na robota. 2005 – № 10. S. 69-72.
12. *Tunik E.E.* Psihodiagnostika tvorcheskogo myshlenija. Kreativnye testy. – SPb. : 1997. – 35 s.

Shopina M. A. PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF CREATIVE POTENTIAL IMPLEMENTATION AMONG THE EDUCATORS OF PRE-SCHOOL CENTRES ON THE CONDITIONS OF PROFESSIONAL IMPROVEMENT. This article focuses its attention on the notion of the creative potential development among the teachers of preschool centers. This notion is treated as the combination of social cultural and creative characteristics of teacher from pre-school education that is ready to improve its pedagogical activity. This article analyses the approaches towards the specificity of psychological traits revealing together with the possibilities of creative potential implementation. This article reviews the peculiarities of pre-schools establishment's educators' creative potential development at improvement courses. It traces various peculiarities of person creative potential development, defines the methods of pre-school establishments educator creative potential improvement. At the same time it reviews the factors causing the creative potential development among pre-school establishment educators as dynamic personality structure implemented in form of integration of valuable, cognitive and activity components. This article reviews various forms of cooperation with the educators of pre-school establishments. The following methods such as creative tasks solving, methods of psychological activation of creativity, brain storming method have shown high efficiency in their work with pre-school establishment educators.

Keywords: educator, creativity, professional potential, creative tasks, professional development.

Отримано 03.02.2015